

dr Agnieszka Chrisidu-Budnik
Instytut Nauk Administracyjnych
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Tożsamość współpracy transgranicznej w perspektywie sieciowej

Streszczenie: Perspektywa sieci znajduje zastosowanie do analizy poszczególnych problemów badawczych w obrębie różnych dyscyplin naukowych. W ostatnich latach zaczyna być wykorzystywana do analizy współpracy transgranicznej. Celem artykułu jest zarysowanie podstaw optyki sieciowej i w tym kontekście procesu kształtowania tożsamości współpracy transgranicznej.

Słowa kluczowe: tożsamość, współpraca transgraniczna, sieć międzyorganizacyjna, kooperacja, umowy relacyjne.

The identity of cross-border cooperation from a network perspective

Abstract: The network perspective has been applied to a broad domain of substantive issues across multiple disciplines. In recent years, this perspective has been increasingly applied to the issue of cross-border cooperation. The main purpose of this article is to outline key network concepts and present the process of formation identity of this type of cooperation.

Key words: identity, cross-border cooperation, inter-organizational network, cooperation, relational contracts.

Wprowadzenie

Termin „tożsamość” pojawił się w naukach społecznych w pierwszym dwudziestowieciu XX wieku w pracach chorwackiego prawnika i psychoanalityka Victora Tauska. Znaczenie tego pojęcia jako kategorii analitycznej rozpoczęło się jednak w latach 40. ubiegłego wieku dzięki rozwiniętej przez amerykańskiego psychoanalityka i psychologa Erika H. Eriksona koncepcji tożsamości¹. Tożsamość jako kategoria badawcza, początkowo utożsamiana z psychologią i psychoanalizą, stosunkowo szybko stała się przedmiotem badań intensywnie rozwijającej się dyscypliny naukowej – socjologii. Współcześnie kategoria tożsamości stosowana jest do analizy różnych sfer życia społecznego oraz obecna pozostaje w badaniach przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych. Kategoria tożsamości jako perspektywa oglądu badawczego, zaczyna być wykorzystywana

¹ L.J. Friedman, *Identity's Architect: A Biography of Erik H. Erikson*, Harvard University Press 2000, s. 94-95.

do analizy współpracy transgranicznej². Tożsamość współpracy transgranicznej stanowi tożsamość w wymiarze zbiorowym. Problematyka tożsamości zbiorowej (kolektywnej), która od ponad dwudziestu lat należy do najbardziej zyskujących na znaczeniu w naukach społecznych, stanowi odmienny od tożsamości indywidualnej obszar badań. W literaturze stosunkowo mało uwagi poświęca się szczególnemu przypadkowi tożsamości zbiorowej, jaką stanowi tożsamość współpracy transgranicznej. Celem artykułu jest zastosowanie pojęcia „tożsamości” do analizy współpracy transgranicznej prowadzonej przez jednostki samorządowe po obu stronach granicy państwowej, a bardziej precyzyjnie – do każdego wspólnie podjętego działania mającego na celu umocnienie i dalszy rozwój sąsiedzkich kontaktów między wspólnotami i władzami terytorialnymi dwóch lub większej liczby umawiających się stron, jak również zawarcie porozumień i przyjęcie uzgodnień koniecznych do realizacji takich zamierzeń³.

1. Tożsamość

Tożsamość współpracy transgranicznej stanowi zmienną, negocjowaną ideę, tak zmienną jak względna swoboda kształtowania treści relacji zachodzących między uczestnikami takiej współpracy. Współcześnie trudno mówić o istnieniu w nauce precyzyjnego pojęcia tożsamości. Używa się go w szeroki i w miarę dowolny sposób w odniesieniu do rozmaitych kategorii. Termin tożsamość ma wiele znaczeń i różne zastosowanie w różnych dziedzinach nauki⁴. Zagadnienie tożsamości nie jest dziedziną prostych rozstrzygnięć terminologicznych. Na pojęcie tożsamości składają się dwa wymiary: podobieństwo i różnica. Chodzi, zatem o „refleksyjne poczucie własnej, szczególnej tożsamości, konstytuowanej wobec innych podmiotów w wymiarze podobieństwa i różnicy, bez którego podmiot nie wiedziałby, kim jest”⁵. Tożsamość to „cechy wyróżniające jednostki lub grupy, określające, kim lub czym jest ta jednostka lub grupa i co ma dla nich znaczenie”⁶. Obecny katalog źródeł tożsamości jest niezwykle zróżnicowany. Obok klasycznych źródeł tożsamości, jakimi są płeć, orientacja seksualna, religia, narodowość, etniczność, zaczynają pojawiać się nowe źródła, będące podstawą identyfikacji, nieznanymi lub

² Zob. J. Veemaa, *Internationalizing the Spatial Identity of Cross-Border Cooperation*, “European Planning Studies” 2012, vol. 20, no. 10, s. 1647 i n.; A. Schönwald, *Identities and Stereotypes in Cross-Border Regions*, [w:] A. Lechevalier, J. Wielgoch (ed.), *Borders and Border Regions in Europe: Changes, Challenges and Chances*, Wetzlar 2013, s. 121.

³ Art. 2 Europejskiej Konwencji Ramowej o współpracy transgranicznej między Wspólnotami i Władzami Terytorialnymi sporządzona w Madrycie dnia 21 maja 1980 roku (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 287).

⁴ W.M. Grudzewski, I.K. Hejduk, *Wpływ tożsamości organizacyjnej przedsiębiorstw, korporacji i organizacji sieciowych na zaufanie*, [w:] A.K. Koźmiński, D. Latusek-Jurczak (red.), *Relacje międzyorganizacyjne w naukach o zarządzaniu*, WoltersKluwer, Warszawa 2014, s. 481.

⁵ R. Jenkins, *Social Identity*, Routledge, London–New York 2008, s. 49.

⁶ A. Giddens, *Socjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 736.

słabo rozpoznawalnych w ubiegłym stuleciu tożsamości grupowych. Pojawianie się nieznanymi wcześniej źródeł tożsamości jest wynikiem procesów modernizacji, globalizacji, integracji i cyfryzacji. Dostrzec można tożsamości, których podstawę stanowi identyfikacja z marką, technologią albo przynależność do nowych struktur społeczno-polityczno-gospodarczych. W obszarze funkcjonowania administracji publicznej widoczna staje się rosnąca rola autonomicznych układów samorządowych; rosnąca liczba zróżnicowanych zadań realizowanych jest w sieciach – grupach współzależnych instytucji skupiających przedstawicieli z różnych branż, sektorów i krajów⁷. Zasadne zatem staje się pytanie o tożsamość współpracy transgranicznej, która mieści się w ramach powyższych autonomicznych układów samorządowych.

2. Sieci międzyorganizacyjne

Tożsamość współpracy transgranicznej stanowi przypadek tożsamości grupowej, a jednocześnie postać sieci międzyorganizacyjnej. Istotą współpracy transgranicznej jest bowiem tworzenie sieci relacji, dzięki którym wytworzy się stała współpraca na szczeblu lokalnym i regionalnym, w sferze kulturalnej, społecznej, gospodarczej oraz nastąpi wzrost wzajemnego zaufania partnerów współpracy⁸. Sieci międzyorganizacyjne stanowią agregat różnego rodzaju grup społecznych (jednostek samorządowych, organizacji pozarządowych, przedsiębiorstw itp.)⁹, a więc w ich przypadku nie można mówić o tożsamości indywidualnej, sieci nie posiadają świadomości siebie w takim samym stopniu i znaczeniu jak pojedyncza organizacja¹⁰. Sieć międzyorganizacyjną tworzy dowolna liczba podmiotów, wyodrębnionych na podstawie formalnych lub nieformalnych kryteriów przynależności, mających poczucie wspólnoty z innymi uczestnikami sieci i/lub takich podmiotów, między którymi zachodzą relacje o względnie stałych wzorcach. Powyższe dwa kryteria pozwalają nawiązać do typologii sieci międzyorganizacyjnych,

⁷ M. Kulesza, D. Sześciło, *Polityka administracyjna i zarządzanie publiczne*, WoltersKluwer, Warszawa 2013, s. 124.

⁸ E. Szadkowska, *Pojęcie współpracy transgranicznej*, [w:] M. Perkowski (red.), *Współpraca transgraniczna. Aspekty prawno-ekonomiczne*, Fundacja Prawo i Partnerstwo, Białystok 2010, s. 16.

⁹ A. Chrisidu-Budnik, J. Korczak, *Związek jednostek samorządu terytorialnego jako struktura sieciowa*, „Samorząd Terytorialny” 2012, nr 1–2, s. 86.

¹⁰ W kulturze Zachodu ukonstytuowanie się tożsamości indywidualnej ma swój początek w rzymskiej koncepcji „persony” związanej z nadaniem jej określonego statusu prawnego; S. Rudnicki, *Ciało i tożsamość w internecie*, Scholar, Warszawa 2013, s. 30. Ukonstytuowanie się tożsamości zbiorowej sięga czasów greckich *polis*, które działały w warunkach jednoczesnej rywalizacji i współpracy. *Polis* stanowiły samodzielne miasta-państwa, które nie tylko rywalizowały między sobą, ale także prowadziły wojny. Dążenie do zachowania niezależności i przewagi nie wykluczało wchodzenia w różne sojusze wojskowe (*symmachie*), do obrony przed wrogiem (np. w okresie wojen z Persami) oraz w związki (np. zorganizowany przez Spartę Związek Peloponeski); I. Malkin, Ch. Constantakopoulou, K. Panagopoulou, *Greek and Roman Networks in the Mediterranean*, Routledge, London–New York 2013, *passim*.

dokonanej przez Hite'a i Hesterly'ego¹¹. Wyodrębnili oni dwie kategorie: sieci oparte na tożsamości (*identity – based networks*) oraz sieci oparte na kalkulacji (*calculation – based networks*). Sieci oparte na tożsamości zbudowane są na silnym poczuciu wspólnoty, która formowana jest w dwóch etapach. Etap pierwszy tworzy subiektywnie podzielane, względnie jednolite postrzeganie sieci międzyorganizacyjnej, zawierające się w identyfikacjach uczestników sieć tworzących. W każdej z tych pojedynczych identyfikacji zawierają się podobne elementy, a więc po pierwsze – elementy charakterystyczne i specyficzne tylko dla konkretnej sieci międzyorganizacyjnej budujące jej „ja” (sfera *sameness*), a po drugie – elementy odróżniające tę sieć od innych sieci międzyorganizacyjnych (sfera *distinctiveness*). Etap drugi – najistotniejszy dla kształtowania się tożsamości sieci – to okres, w którym subiektywnie podzielana świadomość przekształca się w obiektywną świadomość uczestników sieci, tzn. ulega rozszerzeniu o dodatkowe poczucie wspólnoty odnoszące się do ich poczucia przynależności do pewnej całości o charakterze ponadjednostkowym¹². Źródłem poczucia wspólnoty w sieci opartej na tożsamości jest tzw. rdzeń tożsamości sieci, określane także mianem rdzenia współpracy transgranicznej. Rdzeń sieci to organizator sieci – podmiot generujący jej model funkcjonowania, interpretujący kontekst działania, koordynujący i korygujący działania uczestników sieci, kreujący charakterystyczne dla sieci wzorce relacji. Subiektywna identyfikacja uczestników sieci (współpracy transgranicznej) oparta na więziach horyzontalnych oraz wertykalnych. Więzy horyzontalne stanowią relacje nawiązywane przez mieszkańców po obu stronach granicy. Tworzone są one oddolnie, a ich natężenie i jakość we wczesnej fazie rozwoju są wynikiem percepcji granicy. Granica nie jest postrzegana przez mieszkańców jako bariera utrudniająca współpracę, ale jako szansa na rozwój i źródło zasobów, które mogą im przynosić potencjalne korzyści¹³. Więzy horyzontalne tworzą również relacje, które budują przedstawiciele władz samorządowych po obu stronach granicy. Trwałość relacji między władzami samorządowymi, ich natężenie, identyfikacja wspólnych celów oraz dostrzeżenie współzależności w osiągnięciu rzeczonych celów może doprowadzić do ukonstytuowania rdzenia sieci. Wówczas dochodzi do instytucjonalizacji więzi wertykalnych, których treść kształtowana jest przez rdzeń sieci. Więzy wertykalne, nakładając się na więzi horyzontalne, prowadzą do intensyfikacji i ukierunkowania na nowe sfery aktywności – rozpoznane przez rdzeń współpracy transgranicznej, a niedostrzegane przez samych mieszkańców jednostek przygranicznych. Jakość więzi horyzontalnych

¹¹ J.M. Hite, W.S. Hesterly, *The Evolution of Firm Networks: From Emergence to Early Growth of the Firm*, „Strategic Management Journal” 2001, vol. 22, no. 3, s. 275–286.

¹² A. Lis, A. Lis, *Tożsamość struktur klastrów – rozważania teoretyczne i praktyczne implikacje*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2013, nr 1, s. 30–31.

¹³ Zob. A. Raczyk, S. Dołzbłasz, M. Lesniak-Johann, *Relacje współpracy i konkurencji na pograniczu polsko-niemieckim*, Wydawnictwo Gaskor, Wrocław 2012, *passim*.

i wertykalnych jest funkcją natężenia kapitału społecznego w przygranicznych jednostkach samorządowych¹⁴. Podział na więzi horyzontalne i wertykalne nawiązuje do obecnej w literaturze przedmiotu problematyki podstaw kapitału społecznego. Wyróżnia się dwa podejścia: oddolne (tzw. *bottom-up*), określane także mianem podejścia emergentnego, oraz odgórne (tzw. *top-down*), określanego również jako podejście synoptyczne. Pierwszy z przypadków odnosi się do procesu tworzenia kapitału społecznego przez społeczeństwo obywatelskie, natomiast drugi do procesów związanych z kształtowaniem zasobów kapitału społecznego przez instytucje państwowe. Zgodnie z ujęciem instytucjonalno-stukturalnym źródeł kapitału społecznego należy poszukiwać w aktywności władz działających w imieniu państwa, zaś istotnym wyzwaniem jest zdolność wytwarzania przez państwo zgeneralizowanego zaufania oraz działania w sposób godny zaufania¹⁵. Analogicznie, fundament kapitału społecznego stanowi wiarygodność władz samorządowych (zasób) oraz zaufanie mieszkańców do władz samorządowych działających w ich imieniu (postawa)¹⁶. Wiarygodność i zaufanie tworzą swoisty kapitał pomostowy, który uwiarygodnia działania rdzenia sieci i umożliwia skuteczną implementację strategii współpracy. Etap przekształcania się subiektywnie postrzeganej tożsamości w świadomość obiektywną polega na wykształceniu się tego charakteru więzi między wszystkimi uczestnikami współpracy transgranicznej. Obiektywne poczucie wspólnoty jest konstrukcją opartą na mechanizmie *inside-out* oraz *outside-in*¹⁷. Mechanizm *inside-out* stanowi identyfikacja tożsamości współpracy transgranicznej przez jej uczestników; mechanizm *outside-in* odzwierciedla rozpoznawanie tożsamości współpracy transgranicznej przez jej otoczenie. Zestawienie mechanizmów *inside-in* i *outside-in* ze sferą *sameness* i *distinctiveness* pozwala skonstruować cztery obszary tożsamości współpracy transgranicznej (rys. 1). Model tożsamości współpracy transgranicznej należy rozpatrywać w perspektywie problematyki granic sieci międzyorganizacyjnych, rozumianej jako mechanizm wyodrębnienia agregatu grup społecznych

¹⁴ Coraz częściej dostrzega się, że zadaniem samorządu terytorialnego, oprócz zaspokajania zbiorowych potrzeb mieszkańców poprzez dostarczanie im rozmaitych dóbr publicznych, jest wzmocnienie potencjału określonego systemu społecznego przez kreowanie kapitału społecznego; zob. M. Stepień, *Responsywna administracja publiczna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, s. 180–181; H. Coffé, B. Geys, *Institutional Performance and Social Capital: An Application to the Local Government Level*, "Journal Of Urban Affairs" 2005, vol. 27, no. 5, s. 485 i n.; M. Warner, *Building Social Capital: The Role of Local Government*, "Journal of Socio-Economics" 2001, vol. 30, no. 2, s. 187 i n.; J. Wallis, B. Dollery, *Social Capital and Local Government Capacity*, "Australian Journal of Public Administration" 2002, vol. 61, no. 3, s. 76 i n.; J. Morphet, *Modern Local Government*, Sage Publication, London 2008, s. 8.

¹⁵ M. Klimowicz, W. Bokajło, *Kapitał społeczny a dobra publiczne*, [w:] M. Klimowicz, W. Bokajło (red.), *Kapitał społeczny – interpretacje, impresje, operacjonalizacja*, CeDEWu.pl, Warszawa 2010, s. 108.

¹⁶ Zob. A. Chrisidu-Budnik, *Zaufanie i wiarygodność w sieciach międzyorganizacyjnych*, [w:] J. Skalik, A. Barabasz (red.), *Współczesne przeobrażenia procesów zarządczych przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2011, s. 63 i n.

¹⁷ J. Bruner, *Acts of Meaning*, Harvard University Press, Cambridge 1990, *passim*.

z otoczenia. W literaturze przedmiotu zbieg problemu tożsamości sieci z wyznaczaniem jej granic został już dostrzeżony¹⁸. Granice sieci mieszczą się tam, gdzie kończy się obiektywne poczucie jej tożsamości. Model tożsamości sieci międzyorganizacyjnej pozwala również odnieść się do zagadnienia świadomości (postrzegania, doznawania) uczestnictwa w sieci (*sense of belonging*)¹⁹.

Rys. 1. Obszary tożsamości współpracy transgranicznej

	<i>Sameness</i>	<i>Distinctiveness</i>
<i>Inside-out</i>	<i>know-how</i> , misja, wzorce interakcji, system organizacyjny, procedury, system komunikacji, metodyka wprowadzania zmian, specyfika wykonywania zadań publicznych	strategia, cele działania, skala działania, unikalność współpracy, efekty współpracy
<i>Outside-in</i>	sposób, jakość, kompleksowość realizacji zadań publicznych, standardy działania, stabilność funkcjonowania	<i>public relations</i> , finanse, sprawność współdziałania (ekonomiczna, społeczna)

Źródło: opracowanie własne.

Sieci oparte na tożsamości oraz sieci oparte na kalkulacji można traktować jako konstrukcje antynomiczne i rzeczywiście w obszarze współpracy transgranicznej bywają postrzegane jako dwa różne typy współdziałania. Decydujący jest tu zamiar strategiczny podmiotów kreujących sieć; czy chcą one stworzyć współpracę opartą na tożsamości i pełnić rolę rdzenia sieci; czy też władze określonej jednostki samorządowej identyfikują konkretne cele/problemy i uznają, że mogą być one bardziej ekonomicznie osiągnięte/rozwiązane w ramach współpracy transgranicznej. Obserwacja praktyki współpracy transgranicznej uzasadnia konstatację, że w sieciach opartych na kalkulacji brak jest rdzenia sieci. Współpraca jest inicjowana przez władze określonej jednostki samorządowej, która przejmuje na siebie ciężar opracowania strategii, natomiast pozostali uczestnicy współpracy transgranicznej odpowiedzialni są za jej wdrożenie. We współpracy transgranicznej opartej na kalkulacji strategia jest wyłącznie postrzegana jako plan działania. Istnieje przeświadczenie, że stworzenie optymalnego planu stanowi warunek wystarczający dla uruchomienia sprawnej współpracy transgranicznej. W sieciach opartych na tożsamości strategia stanowi wyraz współpracy władz samorządowych tworzących rdzeń sieci, traktowana jest nie tylko jako plan działania, ale także jako możliwie trwałe wzorce współdziałania. Podstawowe różnice pomiędzy współpracą transgraniczną opartą na tożsamości i współpracą transgraniczną opartą na kalkulacji zawarte zostały w tabeli 1.

¹⁸ F.M. Santos, K.M. Eisenhardt, *Organizational Boundaries and Theories of Organization*, "Organization Science" 2005, vol. 16, no. 5, s. 491–508.

¹⁹ L. Huemer, *Balancing Between Stability and Variety: Identity and Trust Trade-offs in Networks*, "Industrial Marketing Management" 2004, vol. 33, no. 3, s. 255.

Tab. 1 Tożsamość versus kalkulacja

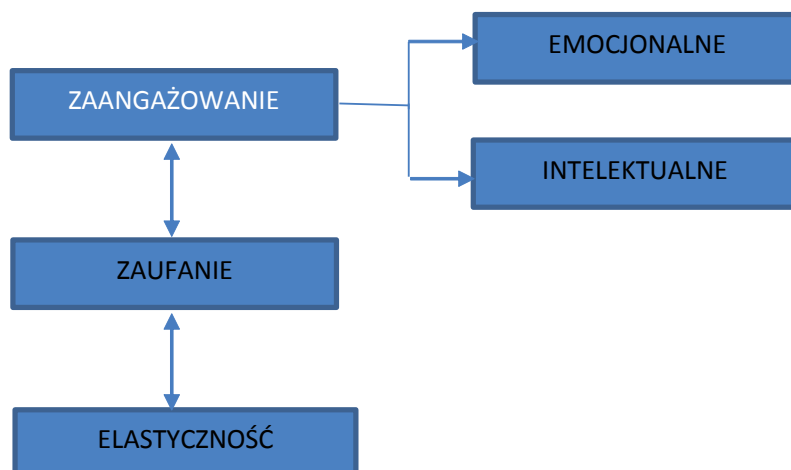
Kryteria wyodrębnienia	Tożsamość	Kalkulacja
Podmiot generujący strategię	Rdzeń sieci (władze samorządowe stron współpracy transgranicznej)	Władza samorządowa (jedna ze stron współpracy transgranicznej)
Funkcja strategii	Plan działania i trwały wzorzec współpracy	Plan działania
Aktywność	Rdzeń sieci odpowiada za stworzenie i implementację strategii	Władza samorządowa jednej ze stron współpracy odpowiada za stworzenie strategii. Implementacja (warunki, zasady) należy do kompetencji pozostałych stron współpracy
Dominujący typ więzi	Horyzontalne i wertykalne	Horyzontalne
Waga więzi	Formalne i nieformalne	Formalne

Źródło: opracowanie własne.

3. Strategia

Strategia współpracy transgranicznej skoncentrowana jest na identyfikacji i realizacji wspólnych inicjatyw służących całemu obszarowi rozdzielonemu granicą. Jak już wspomniano, w sieciach opartych na tożsamości stanowi ona nie tylko plan działania, ale jest traktowana jako trwały wzorzec działania, który może być modyfikowany do zmieniających się uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych. Obserwacja praktyki funkcjonowania współpracy transgranicznej pozwala wyodrębnić trzy uwarunkowania budowy i implementacji strategii, przyczyniające się do kształtowania tożsamości (rys. 2).

Rys. 2. Uwarunkowania budowy i implementacji strategii

Źródło: opracowanie własne.

Proces tworzenia i implementacji strategii stanowi wyzwanie dla wszystkich stron współpracy. Strategia współpracy transgranicznej nie może przybierać klasycznej formy – dokumentu stworzonego na potrzeby planowania dla zwanego i w miarę jednolitego układu administracyjnego, a posiadać charakter funkcjonalny i stanowić próbę spójnego zestawienia idei, celów i propozycji rozwoju dla całego obszaru transgranicznego. Dlatego u podstaw tworzenia strategii powinna tkwić inicjatywa wszystkich stron współpracy, chodzi o rzeczywiste, a nie tylko formalne zaangażowanie²⁰. Emocjonalny i intelektualny wymiar zaangażowania jest warunkiem identyfikacji ze strategią, która prowadzi do akceptacji celów i wartości zawartych w strategii, a także wysiłku na rzecz jej sprawnego wdrożenia. Zasobem, który wzmacnia zaangażowanie uczestników współpracy transgranicznej, jest zaufanie. Termin „zaufanie” obecny jest w różnych dyscyplinach naukowych – niestety, o różnych znaczeniach. Według D. Gambetty’ego zaufanie polega na subiektywnie ocenianym prawdopodobieństwie, że druga strona współpracy będzie zachowywać się w określony sposób (zgodny z oczekiwaniami ufającego). Zaufanie jest wyrazem przypuszczenia podmiotu ufającego, że podmiot obdarzony zaufaniem będzie działał w interesie tego pierwszego lub przynajmniej powstrzyma się od działań, które by interes podmiotu udzielającego zaufania naruszały²¹. Hardin interpretuje zaufanie jako mechanizm „zawartego interesu” (*encapsulated interest*) – adresat zaufania ma interes w utrzymywaniu pozytywnych relacji z podmiotem udzielającym zaufania i interes ten jest dla niej motywatorem do bycia podmiotem godnym zaufania, do uwzględniania i spełniania oczekiwań podmiotu ufającego²². W literaturze przedmiotu zaufanie bywa także postrzegane jako oczekiwanie, że strona, której udzielono zaufania, nie będzie angażować się w oportunistyczne działania, także w sytuacji wystąpienia sprzyjających okoliczności i bodźców dla podjęcia działań oportunistycznych²³. Zaufanie tworzą pozytywne oczekiwania dotyczące intencji drugiej strony w sytuacji możliwości ich nadużycia²⁴. Rozpoznanie sposobów rozumienia terminu „zaufanie” stwarza sposobność wyodrębnienia dwóch czynników tworzących tzw. kontekst zaufania. Pierwszy – to ryzyko, które stanowi postrzegane i szacowane przez decydenta (podmiot udzielający zaufania) prawdopodobieństwo straty, która może, ale nie musi się urzeczywistnić²⁵.

²⁰ J.P. Meyer, N.J. Allen, *A Three-Component Conceptualization of Organizational Commitment*, “Human Resource Management Review” 1991, vol. 1, no. 1, s. 61 i n.

²¹ D. Gambetta, *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*, Basil Blackwell, Oxford 1998, s. 217.

²² R. Hardin, *Zaufanie*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2009, s. 44.

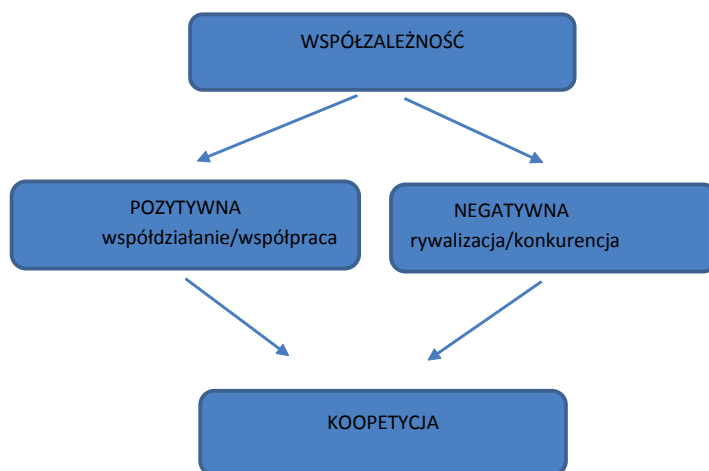
²³ B. Nooteboom, *Forms, Sources and Processes of Trust*, [w:] R. Bachmann, A. Zaheer (ed.), *Handbook of Trust Research*, Edward Elgar, Cheltenham, 2006, s. 247 i n.

²⁴ E. Choudhury, *Trust in Administration: An Integrative Approach to Optimal Trust*, “Administration and Society” 2008, vol. 40, no. 6, s. 586 i n.

²⁵ T.H. Chiles, J.F. McMackin, *Integrating Variable Risk Preference, Trust, and Transaction Cost Economics*, “Academy of Management Review” 1996, vol. 21, no. 1, s. 73 i n.; K.R. MacCrimmon, D.A. Wehrung,

Drugi – stanowi współzależność, która polega na tym, że cele stron relacji zaufania nie mogą być osiągnięte bez obopólnego polegania na sobie. Dostrzeganie wspólnych celów, których realizacja przyczyni się do poprawy jakości życia mieszkańców całego obszaru transgranicznego, połączona z silnym zaangażowaniem w ich osiągnięcie stanowi źródło współzależności. Pod koniec lat 40. XX wieku amerykański psycholog społeczny M. Deutsch w swojej teorii współzależności społecznej wyodrębnił dwa rodzaje współzależności; współzależność pozytywną, której przejawem jest współpraca, współdziałanie oraz współzależność negatywną, której wyrazem jest rywalizacja, konkurencja²⁶. Współcześnie dostrzega się trzeci rodzaj współzależności, który charakteryzuje jednoczesne występowanie współpracy i konkurencji między tymi samymi podmiotami. Ten typ współzależności określa się mianem koopetycji (rys. 3)²⁷. Koopetycja jest formą osiągania porozumienia zawierającą elementy współpracy (obie strony szukają porozumienia – zapewnienie zbieżności celów układu – koordynacja działań) i konkurencji (obie strony starają się uzyskać najlepszy dla nich rezultat²⁸).

Rys. 3. Współzależność we współpracy transgranicznej

Źródło: opracowanie własne.

Elastyczność polega na umiejętności dostosowywania strategii przez rdzeń współpracy transgranicznej do uwarunkowań zewnętrznych (prawnych, gospodarczych, społecznych itp.) oraz potencjału endogenicznego. Oznacza to konieczność monitorowania implementacji strategii oraz w zależności od potrzeb – dokonywania jej aktualizacji.

Taking Risks: The Management of Uncertainty, Free Press, New York 1986, *passim*.

²⁶ M. Deutsch, *A Theory of Cooperation and Competition*, "Human Relations" 1949, vol. 2, s. 12 i n.

²⁷ Zob. A. Raczyk, S. Dołzbłasz, *Transgraniczne relacje współpracy i konkurencji na pograniczu polsko-niemieckim*, Prace Naukowe UE we Wrocławiu, Wrocław 2014, s. 53–62.

²⁸ E. Stańczyk-Hugiet, *Dynamika strategiczna w ujęciu ewolucyjnym*, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2013, s. 91.

Elastyczność w funkcjonowaniu sieci opartych na tożsamości związana jest ze schematem T. Parsonsa AGIL (*adaptation, goalattainment, integration, latency*)²⁹. Każda sieć, aby zachować elastyczność, musi realizować cztery funkcje:

1. Adaptacja (do otoczenia),
2. Osiąganie celu (sposób zorganizowania zasobów),
3. Integracja (sposoby wewnętrznej integracji i sposoby radzenia sobie ze zmianami w otoczeniu),
4. Utajnienie (jednoczesne kultywowanie i gotowość do modyfikacji wzorców postępowania, procedur, które pozwalają na zachowanie równowagi z otoczeniem).

4. Umowy relacyjne we współpracy transgranicznej

Teoria umów relacyjnych nawiązuje do stwierdzenia E. Durkheima „W kontrakcie nie wszystko jest kontraktem”. Podwaliny dla rozwoju teorii kontraktów relacyjnych stworzył S. Macaulay³⁰, którą rozwinął I. MacNeil uważany za twórcę terminu „umowy relacyjne”³¹. Teoria kontraktów relacyjnych została precyzyjnie umówiona i poddana krytyce w angloamerykańskiej literaturze przedmiotu. Zmieniające się realia życia, globalizacja gospodarki oraz przenikanie się pomiędzy państwami wszelkich aspektów współczesnego życia sprawiają „prześiąkanie” polskiej teorii kontraktowej koncepcjami anglosaskimi, które sukcesywnie zdobywają coraz większą popularność³². Jednak teoria kontraktów relacyjnych jest najmniej rozpoznaną w polskiej literaturze ekonomicznej i prawniczej konstrukcją, co może prowadzić do nieporozumień, błędów i wypaczeń. Wydaje się, że najbardziej precyzyjnie odzwierciedlił naturę umów relacyjnych P. Machnikowski. Umowy relacyjne to „stosunki oparte na osobistym zaufaniu, czyli takie, w których wybór partnera współpracy odbywa się ze względu na wiążący go z nim indywidualny stosunek zaufania, albo też stosunek ten wytworzył się w toku trwałej relacji

²⁹ J.J. Chriss, *The Functions Of The Social Bond*, “The Sociological Quarterly” 2007, vol. 48, no. 4, s. 698–712; J.C. Alexander, *The Modern Reconstruction of Classical Thought: Talcott Parsons*, Routledge, London–New York 2014, *passim*.

³⁰ W latach 60. XX wieku Macaulay, badając transakcje biznesowe, doszedł do wniosku, że są one w mniejszym stopniu sformalizowane i w większym stopniu „rozmyte” w stosunku do ówczesnych teorii tworzonych na gruncie ekonomii i prawa. Macaulay twierdził, że przedsiębiorcy nie wykorzystują rygorystycznie prawnych mechanizmów egzekwowania obowiązków stron umowy, a mechanizmy prawne skłonni są zastępować negocjacjami. Tym samym Macaulay w pewnym zakresie podważył funkcje kontaktu jako środka budowy zaufania i dostrzegł znaczenie deliberacji, która jest w znacznym stopniu realizowana w sposób nieformalny – w obrębie wielostronnych relacji; zob. S. Macaulay, *Non-Contractual Relations in Business: A Preliminary Study*, “American Society Review” 1963, vol. 28, s. 55 i n.

³¹ I.R. Macneil, *The Relational Theory of Contract: Selected Works of Ian Macneil*, London 2001, *passim*.

³² M. Łolik, *Współczesne prawo kontraktów – wybrane zagadnienia*, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 3.

kontraktowej”³³. Badania Macaulaya uruchomiły na gruncie amerykańskiej nauki prawa poszukiwania sposobów naukowej identyfikacji różnego typu umów rynkowych³⁴. Wynikiem owych poszukiwań badawczych było właśnie wyłonienie się na gruncie nauk prawnych teorii umów relacyjnych. Od lat 90. XX wieku teorię umów relacyjnych zaczęto wykorzystywać w naukach administracyjnych do wyjaśniania mechanizmów kontraktowania wykonywania zadań publicznych³⁵. Współcześnie teoria umów relacyjnych jest również wykorzystywana do objaśniania rozmaitych relacji współdziałania w sektorze publicznym³⁶. W artykule celowo pominięto problematykę uwarunkowań prawnych i znaczenia formalizacji w kształtowaniu współpracy transgranicznej. Formalizacja jest procesem porządkującym współpracę transgraniczną, może być istotnym elementem dywersyfikowania ryzyka i poprawy koordynacji działań. Jednocześnie wysoki stopień sformalizowania ogranicza funkcję adaptacyjną, nie pozwalając na elastyczne dostosowywanie się do zmieniających się warunków w drodze kształtowania form i zakresu współpracy transgranicznej. Jednym z instrumentów pozwalających zredukować formalizację współpracy są właśnie umowy relacyjne. Przedstawiciele teorii kontraktów relacyjnych podkreślają, że wysoki stopień sformalizowania współpracy może podważać jakość relacji między stronami współpracy. Świadczyć bowiem może o braku zaufania lub utrudniać powstanie relacji zaufania między partnerami. Dlatego formalizacja bywa postrzegana jako antyteza zaufania³⁷. Wydaje się, że jest to jednak pogląd zbyt daleko idący; formalizacja współpracy jednocześnie może być postrzegana jako przejaw wzajemnej lojalności partnerów³⁸. We współpracy transgranicznej chodzi zatem o zachowanie równowagi między formalizacją a zaufaniem. Tworzenie kontraktów relacyjnych w ramach długoterminowych, powtarzalnych relacji polega na świadomym pozostawieniu pewnego niedoformalizowanego obszaru, który traktowany jest jako mechanizm adaptacyjny, za pomocą którego dokonywana jest wymiana i tworzy się sieć współzależności. W tym niedoformalizowanym obszarze współdziałania dominuje zasada wzajemności (*reciprocity*), która dotyczy korzyści, które odnosi partner współpracy, czując się

³³ P. Machnikowski, *Prawne instrumenty ochrony zaufania przy zawieraniu umowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010, s. 105.

³⁴ Zob. I.R. Macneil, *The Many Futures of Contracts*, “Southern California Law Review” 1974, vol. 11, s. 691 i n.; Ch.J. Goetz, R.E. Scott, *Principles of Relational Contracts*, “Virginia Law Review” 1981, vol. 67, no. 6, s. 1089.

³⁵ A.M. Bertelli, C.R. Smith, *Relational Contracting and Network Management*, „Journal of Public Administration Research and Theory” 2010, vol. 20, no. 1, s. 21–40.

³⁶ D.M. Van Slyke, *Collaboration and Relational Contracting*, [w:] R. O’Leary, L.B. Bingham (ed.), *The Collaborative Public Manager: New Ideas for Twenty-first Century*, Georgetown University Press, Washington 2009, s. 145 i n.

³⁷ R.C. Solomon, F. Flores, *Building Trust: in Business, Politics, Relationships and Life*, Oxford University Press 2001, s. 63.

³⁸ F.B. Cross, *Law and Trust*, “Georgetown Law Journal” 2005, no. 64, s. 1513.

zobowiązany do odwzajemniania się³⁹. W pierwszej kolejności właśnie w tym niedoformalizowanym, opartym na zasadzie wzajemności obszarze dochodzi do wykształcenia się tożsamości współpracy transgranicznej.

Podsumowanie

Zasygnalizowana w powyższym artykule problematyka dotyczy zagadnień słabo rozpoznanych w literaturze przedmiotu. Niewątpliwie jednym z warunków trwania każdej grupy społecznej jest formalizacja, ale także wykształcenie się wśród podmiotów ją tworzących świadomości dotyczącej przynależności do całości, wyodrębnienie charakterystycznych więzi i stałych wzorców interakcji. We współpracy transgranicznej tworzenie i rozpowszechnienie własnej tożsamości jest procesem rozłożonym w czasie, który wzmacniać mogą działania władz samorządowych. Jednym z przejawów takiej aktywności są wysiłki zmierzające do utworzenia strategii oraz do zaimplementowania jej, z którą będą identyfikowali się partnerzy po obu stornach granicy. Strategia jest podstawowym instrumentem, który daje możliwość stworzenia własnej i niepowtarzalnej tożsamości.

Literatura

- Alexander J.C., *The Modern Reconstruction of Classical Thought: Talcott Parsons*, Routledge, London–New York 2014.
- Bertelli A.M., Smith C.R., *Relational Contracting and Network Management*, „Journal of Public Administration Research and Theory” 2010, vol. 20, no. 1.
- Bruner J., *Acts of Meaning*, Harvard University Press, Cambridge 1990.
- Chiles T.H., McMackin J.F., *Integrating Variable Risk Preference, Trust, and Transaction Cost Economics*, “Academy of Management Review” 1996, vol. 21, no. 1.
- Choudhury E., *Trust in Administration: An Integrative Approach to Optimal Trust*, “Administration and Society” 2008, vol. 40, no. 6.
- Chrisidu-Budnik A., *Zaufanie i wiarygodność w sieciach międzyorganizacyjnych*, [w:] J. Skalik, A. Barabasz (red.), *Współczesne przeobrażenia procesów zarządczych przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2011.
- Chrisidu-Budnik A., Korczak J., *Związek jednostek samorządu terytorialnego jako struktura sieciowa*, „Samorząd Terytorialny” 2012, nr 1–2.
- Chriss J.J., *The Functions of the Social Bond*, “The Sociological Quarterly” 2007, vol. 48, no. 4.

³⁹ Por. E. Stańczyk-Hugiet, *op. cit.*, s. 68.

- Coffé H., Geys B., *Institutional Performance and Social Capital: An Application to the Local Government Level*, "Journal Of Urban Affairs" 2005, vol. 27, no. 5.
- Cross F.B., *Law and Trust*, "Georgetown Law Journal" 2005, no. 64.
- Deutsch M., *A Theory of Cooperation and Competition*, "Human Relations" 1949, no. 2.
- Friedman L.J., *Identity's Architect: A Biography of Erik H. Erikson*, Harvard University Press 2000.
- Gambetta D., *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*, Basil Blackwell, Oxford 1998.
- Giddens A., *Socjologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Goetz Ch.J., Scott R.E., *Principles of Relational Contracts*, "Virginia Law Review" 1981, vol. 67, no. 6.
- Grudzewski W.M., Hejduk I.K., *Wpływ tożsamości organizacyjnej przedsiębiorstw, korporacji i organizacji sieciowych na zaufanie*, [w:] A.K. Koźmiński, D. Latusek-Jurczak (red.), *Relacje międzyorganizacyjne w naukach o zarządzaniu*, WoltersKluwer, Warszawa 2014.
- Hardin R., *Zaufanie*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2009.
- Hite J.M., Hesterly W.S., *The Evolution of Firm Networks: From Emergence to Early Growth of the Firm*, "Strategic Management Journal" 2001, vol. 22, no. 3.
- Huemer L., *Balancing Between Stability and Variety: Identity and Trust Trade-offs in Networks*, "Industrial Marketing Management" 2004, vol. 33, no. 3.
- Jenkins R., *Social Identity*, Routledge, London-New York 2008.
- Klimowicz M., Bokajło W., *Kapitał społeczny a dobra publiczne*, [w:] M. Klimowicz, W. Bokajło (red.), *Kapitał społeczny – interpretacje, impresje, operacjonalizacja*, CeDEWu.pl, Warszawa 2010.
- Kulesza M., Sześciło D., *Polityka administracyjna i zarządzanie publiczne*, WoltersKluwer, Warszawa 2013.
- Łolik M., *Współczesne prawo kontraktów – wybrane zagadnienia*, C.H. Beck, Warszawa 2014.
- Lis A., Lis A., *Tożsamość struktur klastrów – rozważania teoretyczne i praktyczne implikacje*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2013, nr 1.
- Macaulay S., *Non-Contractual Relations in Business: A Preliminary Study*, „American Society Review” 1963, vol. 802.
- Machnikowski P., *Prawne instrumenty ochrony zaufania przy zawieraniu umowy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011.
- Macneil I.R., *The Many Futures of Contracts*, "Southern California Law Review" 1974.
- Macneil I.R., *The Relational Theory of Contract: Selected Works of Ian Macneil*, London 2001.
- MacCrimmon K.R., Wehrung D.A., Free Press, New York 1986.

- Malkin I., Constantakopoulou Ch., Panagopoulou K., *Greek and Roman Networks in the Mediterranean*, Routledge, London-New York 2013.
- Meyer J.P., Allen N.J., *A Three-Component Conceptualization of Organizational Commitment*, "Human Resource Management Review" 1991, vol. 1 no. 1.
- Morphet J., *Modern Local Government*, Sage Publication, London 2008.
- Nooteboom B., *Forms, Sources and Processes of Trust*, [w:] R. Bachmann, A. Zaheer (ed.), *Handbook of Trust Research*, Edward Elgar, Cheltenham, 2006.
- Raczyk A., Dołzbłasz S., Lesniak-Johann M., *Relacje współpracy i konkurencji na pograniczu polsko-niemieckim*, Wydawnictwo Gaskor, Wrocław 2012.
- Raczyk A., Dołzbłasz S., *Transgraniczne relacje współpracy i konkurencji na pograniczu polsko-niemieckim*, Prace Naukowe UE we Wrocławiu, Wrocław 2014.
- Rudnicki S., *Ciało i tożsamość w internecie*, Scholar, Warszawa 2013.
- Santos F.M., Eisenhardt K.M., *Organizational Boundaries and Theories of Organization*, "Organization Science" 2005, vol. 16, no. 5.
- Schönwald A., *Identities and Stereotypes in Cross-Border Regions*, [w:] A. Lechevalier, J. Wielgohs (ed.), *Borders and BorderRegions in Europe: Changes, Challenges and Chances*, Wetzlar 2013.
- Solomon R.C., Flores F., *Building Trust: in Business, Politics, Relationships and Life*, Oxford University Press 2001.
- Stańczyk-Hugiet E., *Dynamika strategiczna w ujęciu ewolucyjnym*, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2013.
- Stępień M., *Responsywna administracja publiczna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008.
- Szadkowska E., *Pojęcie współpracy transgranicznej*, [w:] M. Perkowski (ed.), *Współpraca transgraniczna. Aspekty prawno-ekonomiczne*, Fundacja Prawo i Partnerstwo, Białystok 2010.
- Wallis J., Dollery B., *Social Capital and Local Government Capacity*, "Australian Journal of Public Administration" 2002, vol. 61, no. 3.
- Warner M., *Building Social Capital: The Role of Local Government*, "Journal of Socio-Economics" 2001, vol. 30, no. 2.
- Van Slyke D.M., *Collaboration and Relational Contracting*, [w:] R. O'Leary, L.B. Bingham (ed.), *The Collaborative PublicManager: New Ideas for Twenty-first Century*, Georgetown University Press, Washington 2009.
- Veemaa J., *Internationalizing the Spatial Identity of Cross-Border Cooperation*, "European Planning Studies" 2012, vol. 20, no. 10.